

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Práce s nadanými dětmi na 2. stupni ZŠ v Rakovníku

Work with gifted children at a lower secondary school in Rakovník

Bc. Pavla Svobodová, DiS.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Prokop, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Pedagogika

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Práce s nadanými dětmi na 2. stupni ZŠ v Rakovníku potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Lubná 15.4.2022

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Jiřímu Prokopovi, Ph.D. za odborné připomínky a cenné rady v průběhu vypracování této práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce na téma Práce s nadanými dětmi na 2. stupni ZŠ v Rakovníku má za cíl analyzovat celostátní a školní dokumenty týkající se vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných dětí na druhém stupni základní školy v Rakovníku. Analýzou dokumentů bylo zjištěno, že školní dokumenty korespondují s doporučeními celostátních dokumentů. Současně je dílčím cílem práce v teoretické části popsat a identifikovat nadaného žáka včetně doporučení výběru a popisu vhodných výukových metod pro práci s nadaným dítětem. Metodou kvalitativního interview bylo terénním výzkumem mezi deseti pedagogy v empirické části zjištěno, že pedagogové zvolené základní školy dokáží definovat pojem nadaný žák a věří, že nadaného žáka dokáží identifikovat. Pedagogové také shodně uvedli, že si myslí, že vybraná škola dostatečně nepodporuje nadané žáky a nadaný žák nemá možnost v běžné třídě maximálně rozvíjet své schopnosti, dovednosti a jiné nadání. Respondenti rovněž uvedli, že nediferencují výukové metody během své výuky a setkávají se s jedním až dvěma mimořádně nadanými žáky během dvou let.

KLÍČOVÁ SLOVA

nadané dítě, nadaný žák, rozvoj nadání, druhý stupeň, základní škola

ABSTRACT

The aim of the bachelor's thesis called Work with gifted children at a lower secondary school in Rakovník is to analyse national and school documents related to education of gifted and exceptionally gifted children at a lower secondary school in Rakovník. The analysis of the documents revealed that the school documents correspond to the recommendations of the national documents. At the same time, the partial aim of the work in the theoretical part is to describe and identify the gifted pupil, including recommendations for the selection and description of suitable teaching methods for working with the gifted child. Using a method of qualitative interview, field research among ten teachers in the empirical part found that teachers of the selected primary school can define the concept of a gifted student and believe that they can identify a gifted student. The educators also agreed that they thought that the selected school did not sufficiently support gifted students and that the gifted student did not have the opportunity to develop their abilities, skills and other talents to the maximum in the regular classroom. Respondents also stated that they do not differentiate teaching methods during their teaching and meet one to two exceptionally gifted students over two years.

KEYWORDS

Gifted child, gifted pupil, gifted progress, lower secondary school

Obsah

1 Úvod.....	7
2 Teoretická část.....	8
2.1 Vymezení pojmu nadání.....	8
2.2 Identifikace nadaného dítěte.....	9
2.2.1 Nadané dítě v rodině.....	11
2.2.2 Nadané dítě ve škole.....	12
2.3 Nadané dítě v oficiálních dokumentech.....	13
2.3.1 Nadané dítě v dokumentech nadřízených a kontrolních orgánů.....	13
2.3.2 Nadané dítě v Školním vzdělávacím programu vybrané školy.....	16
2.4 Edukace nadaných dětí.....	16
2.4.1 Popis vybraných výukových metod.....	19
2.4.2 Didaktické hry.....	20
3 Metodologická část.....	23
3.1 Cíl výzkumu a výzkumný problém.....	23
3.2 Výzkum.....	23
3.3 Výzkumná metoda.....	24
3.4 Výběr výzkumného vzorku.....	26
3.5 Výzkumné otázky.....	28
4 Empirická část.....	30
4.1 Analýza školních a celostátních dokumentů.....	30
4.2 Výsledky interview.....	31
4.2.1 Výzkumná otázka č. 1: Co pro Vás znamená pojem nadané dítě/nadaný žák?.	32

4.2.2 Výzkumná otázka č. 2: Jak často se ve své praxi setkáváte nebo jste se setkali s nadaným žákem?.....	33
4.2.3 Výzkumná otázka č. 3: Jaké výukové metody používáte při práci s nadaným žákem?.....	34
4.2.4 Výzkumná otázka č. 4: Myslíte si, že mají nadaní žáci dostatek možností rozvíjet své schopnosti v běžné třídě?.....	36
4.2.5 Výzkumná otázka č. 5: Dokážete sami rozpoznat nadané dítě nebo spoléháte na odborné stanovisko?.....	38
4.2.6 Výzkumná otázka č. 6: Jakým způsobem si myslíte, že Vaše škola podporuje nadané žáky?.....	39
5 Závěr.....	42
6 Seznam použitých informačních zdrojů.....	43

1 Úvod

Bakalářská práce s názvem Práce s nadanými dětmi na 2. stupni ZŠ v Rakovníku má za cíl shromáždit a analyzovat informace o tom, jak se na dané škole pracuje s nadanými dětmi nejen z hlediska formálního, ale i z hlediska praktického. Pro formální stránku jsou prozkoumány oficiální dokumenty školy a zjišťováno, zda je v nich o takových dětech psáno a jakým způsobem tyto dokumenty korespondují s celostátními. Praktická část pracuje se zkušenostmi deseti pedagogů působících na dané škole různě dlouhou dobu a disponujících rozdílnou délkou pedagogické praxe.

Teoretická část práce obsahuje souhrn poznatků o nadaných dětech, které jsou dostupné v odborné literatuře. Cílem je takové děti popsat a pokusit se nalézt způsob, jak je mezi ostatními rozpoznat. Na tuto kapitolu navazuje popis, jaké jsou možnosti práce s takovými dětmi nejen samostatně, ale i v rámci třídy jako stabilní heterogenní skupiny.

Metodologická část popisuje výběr výzkumného vzorku, uvádí zvolené výzkumné metody a argumentuje pro vhodnost jejich výběru. Její součástí jsou i teoreticky popsané výzkumné otázky, u kterých je uvedeno, jaký směr odpovědí autor očekává.

Empirická část prezentuje analýzu školních a celostátních oficiálních dokumentů k dané problematice a v druhé části zjišťuje reálnou situaci ve škole na základě rozhovorů s vybranými pedagogy učitelského sboru. Ti komentují situaci ve škole, svých hodinách a mluví o svých zkušenostech s nadanými dětmi.

Vzhledem k trendu, kdy většina nejen nadaných, ale i v rámci třídy nadprůměrných, dětí odchází na výběrové školy nebo do výběrových tříd, nabízí se předpoklad, že na základní škole menšího okresního města se podobní žáci vyskytovat nebudou, a pokud ano, pak právě ve třídě s rozšířenou výukou jazyků, která je otevřena druhým rokem.

2 Teoretická část

2.1 Vymezení pojmu nadání

Odpověď na otázku, co je nadání, není snadná, neshodnou se na tom ani jednotliví autoři slovníků a jiných publikací. Někteří autoři odlišují pojmy nadání, talent a genialita, jiní je považují za shodné. Průcha, Walterová a Mareš v Pedagogickém slovníku (2009, s. 163 – 164) říkají, že se jedná o jev, na nějž se názory průběžně vyvíjejí. Historicky se objevila tři pojetí:

- a) jde o nadprůměrnou úroveň intelektu (důraz na elitu s vysokým IQ);
- b) nadprůměrná úroveň několika vlastností jedince, nejen intelektu (vícerozměrné pojetí);
- c) souhrn fyzických i psychických vlastností každého člověka (vícerozměrné pojetí s důrazem na odstupňovanost nadání a jeho obecný výskyt, dokonce i u postižených osob).

Jiná definice říká, že nadání je tvořeno několika složkami: inteligencí, tvořivostí, motivací; složkou předpokladovou, aktivační a volní. Typy nadání jsou intelektové, umělecké, pohybové, praktické a podobně.

Dále se nadání vysvětluje jako vztah vrozeného a získaného. Nadání má část, která představuje skryté možnosti, potenciality, jež se mohou, ale nemusí rozvinout a uplatnit. Nadání má dále složku realizační, kdy jedinec ho prokazuje svými výkony, rozvíjí ho.

V pedagogickém pojetí převládá tradiční představa o nadání jako o výjimečné složce osobnosti některých jedinců, zejména pro umělecké obory, sport, jazyky, matematiku. K tomu jsou uzpůsobeny i speciální vzdělávací programy. Odborníci se ovšem domnívají, že školský systém by měl zahrnovat celé spektrum možností: od integrace nadaných dětí v běžné třídě, kdy učitel má k dispozici speciální programy, přes integraci ve třídě se zabezpečenými odbornými konzultacemi či službou specializovaného pedagoga, dále přes kombinované vyučování v některých hodinách s pomocným učitelem a speciální třídy pro nadané děti, které mohou chodit na některé hodiny do běžných tříd, až po speciální třídy pro mimořádně nadané žáky a školy s rozšířeným vyučováním některých předmětů a podobně.

Rámcový vzdělávací program (2017) říká, že nadaným žákem se rozumí jedinec, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více

oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.

Za mimořádně nadaného žáka se v souladu s vyhláškou č. 27/2016 Sb. považuje žák, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností.

Cihelková (2017, s. 12) ve své publikaci pojem nadání označuje jako rozumový potenciál člověka neboli jeho inteligenci (schopnost poznávat, učit se, řešit problémy, přizpůsobovat se). Nejčastější je členění podle intelektového nadání dítěte (dle IQ), přestože z hlediska vzdělávání ve škole není příliš významné.

Nadání může být chápáno z různého pohledu. Může jít o:

1. kvalitativně osobitý souhrn schopností, které podmiňují úspěšné vykonávání činnosti;
2. všeobecné schopnosti nebo všeobecné prvky schopností, které podmiňují možnosti člověka, úroveň a vlastnosti jeho činnosti;
3. rozumový potenciál nebo inteligenci; celostní individuální charakteristiku poznávacích možností a schopností učit se;
4. souhrn vloh, vrozených daností, projev úrovně a vlastností vrozených předpokladů;
5. talent, existenci vnitřních podmínek pro dosahování vynikajících výsledků v činnosti. (Fořtík, Fořtíková, 2015, s. 12)

Z předchozího je zřetelné, že nadání lze chápat různě, a tudíž není snadné nadané dítě ve škole identifikovat. Zvláště na druhém stupni základní školy je pro učitele diagnostika obtížná, neboť se žáky tráví jen malou část z celkového času určeného ke vzdělávání.

2.2 Identifikace nadaného dítěte

Ve společnosti stále panuje názor, že nadané dítě je takové, které se odlišuje od průměrných dětí svými výjimečnými schopnostmi, což znamená, že je rychlejší v psychomotorickém vývoji, mluví dříve než ostatní, čte, počítá a mluví anglicky ještě před začátkem školní docházky. Nadání může být i umělecké (hudební, výtvarné), sportovní a jiné. Nadané dítě všechny aktivity zvládá s lehkostí a bez námahy.

Stehlíková (2018) tyto stereotypy shrnuje následovně. Všechny nadané děti automaticky uspějí a budou šťastné, protože mají nadprůměrnou inteligenci. Nadané dítě je nadané

proto, že všechno umí a všechno mu jde. Všechny nadané děti jsou si podobné. Poznat, že se jedná o nadané dítě, je vždy jednoznačné a jednoduché. Nadání znamená nadání intelektové. Dítěti ve škole nejde matematika, tudíž nemůže být nadané. Nadání je nemoc nebo hendikep. Nadané dítě se výborně učí a je to studijní typ. Nadané dítě se samo nějak rozvine a není potřeba vůbec nic dělat. Nadaným dětem a jejich rodičům není třeba pomáhat. Nadané dítě je chytřejší než ostatní děti. IQ testy poskytují stoprocentní potvrzení nadání a vysoké inteligence.

Pravděpodobně každý již některá z těchto tvrzení slyšel, s mnohými se třeba i ztotožňuje. Rozpoznání, že se jedinec setkal s nadaným dítětem, není ovšem snadné. Rodiče pozorují své dítě již od narození, bylo by tedy možné tvrdit, že nadání u svého dítěte identifikují v raném věku a tuto informaci předají vyučujícím ve vzdělávacích institucích, případně se rozhodnou pro vyšetření nebo testování svého potomka. Taková situace je pro učitele ideální, nebude ale zřejmě běžná. Kritici mohou oponovat, že dítě je pro své rodiče vždy jedinečné, talentované a nadané.

Další hypotéza je taková, že nadané dítě identifikuje učitel v mateřské škole, nebo na prvním stupni základní školy. Vyučující ale tvrdí, že to není tak jednoduché. Otázkou je, proč tomu tak je. Možností by mohlo být několik: mnoho dětí ve třídě a nemožnost zaměřit se na každého žáka individuálně, orientace na výkon a encyklopedické znalosti, neznalost daného odvětví, ve kterém dítě vyniká, záměna nadání za nevychovanost a další. Zmíněny byly všeobecně rozšířené názory, následující části jsou zaměřené na pohled a tvrzení odborníků.

Ve starším školním věku zájmy a schopnosti přestávají kolísat, ukotvují se, a tudíž lze nadání lépe měřit pomocí standardizovaných i nestandardizovaných metod. V tomto věku, tedy cca 13 nebo 14 let je větší pravděpodobnost, že si talentu všimne vyučující nebo vedoucí zájmového kroužku.

Při identifikaci nadání ve starším školním věku se pracuje s pojmy multipotencialita a časná specializace. Multipotencialita označuje široké spektrum schopností, kterými žák disponuje. Často se jedná o velmi rozdílné disciplíny – přírodní vědy, jazykověda, umělecké obory, sport. V tomto případě mívají žáci problém s volbou, ke které disciplíně se přiklonit a kterou opustit. Žáci bývají extrémně vytížení, jsou zaneprázdnění až do pozdních večerních hodin, což se na nich začne projevovat známkami únavy a přetížení. Toto je moment, kdy je třeba některé aktivity opustit. Pokud žák není schopen rozhodnout

se sám, a u nadaných dětí je to velmi pravděpodobné, může mu s rozhodováním pomoci některý z vyučujících, nebo ještě lépe tak zvaný kariérový poradce.

Časná specializace je v případě volby povolání protikladem multipotenciality. Jedná se o situaci, kdy nadaný žák ve velmi raném věku nabude dojmu, jaké povolání je pro něj vhodné a podřídí svému rozhodnutí veškeré učební aktivity. Žák tím velmi radikálně omezuje svůj rozhled a svou volbu příliš brzy konkretizuje. Vystavuje se ovšem hrozbě velkého zklamání, případně i skepsi nebo depresi v případě, že z nějakého důvodu nebude schopen svůj sen realizovat. Podstatnou součástí multipotenciality a časně specializace je možnost komunikovat o svých zájmech a pocitech v rodině i ve škole. (Fořtík, Fořtíková, 2015, s. 49 – 50)

2.2.1 Nadané dítě v rodině

Rodiče nadaných dětí se shodují v tom, že v pohledu dítěte je znát živost, intenzita a předčasná vyspělost, a to již od narození. Velmi často u nich probíhá zrychlený vývoj jak v oblasti fyzické – dříve drží hlavu vzpřímeně, naučí se chodit dříve než ostatní děti, tak v oblasti psychické a řečové – žvatlají, pronášejí první slova a věty dříve než ostatní děti, nebo naopak fázi žvatlání přeskochí a začínají mluvit, až když jazyk ovládají dobře.

Nadané děti projevují touhu poznávat a objevovat, nesnášejí nudu, je pro ně důležité, aby byly respektovány jejich potřeby a přání, špatně snáší nátlak a manipulaci, současně se ale musí naučit respektovat druhé včetně jejich přání a potřeb. Mívají i silnou tendenci ke kontrole, často se řídí intuicí. Usilují o dokonalý výkon nebo produkt, oplývají smyslem pro detail a přesnost, bývají ale také příliš sebekritičtí. (Stehlíková, 2018)

Dítě v předškolním věku lze jako nadané identifikovat pomocí tří oblastí – jazyk a učení, psychomotorický vývoj a motivace a oblast psychosociálních charakteristik. Projevy chování nadaného dítěte předškolního věku L. Hříbková zahrnuje do šesti oblastí. Jedná se o oblast kreativní, sociální, intelektovou, specifické oblasti, oblast řeči a oblast jemné a hrubé motoriky. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

Identifikací nadaného dítěte práce rodiny nekončí. Ve starším školním věku se nejen rodiče zabývají výběrem vhodných zájmových činností. Vzhledem k tomu, že dítě již oplývá vyšším stupněm autonomie, chce o svém volném čase rozhodovat a chce se podílet na specializaci svého studia, je třeba přenechat rozhodnutí alespoň z větší části na něm. Pokud tuto zodpovědnost za něj převezmou rodiče, může se cítit jako loutka. Někdy jim

rodičovská rada připadá jako ta nejhorší varianta. Partnera a rádce hledají u spolužáků nebo jiných vrstevníků, tak jako ostatní děti tohoto věku.

Nedávné výzkumy ukazují, že rodiče, potažmo i učitelé, by měli být u nadaných dětí obezřetnější z hlediska jejich psychické pohody, neboť tito jedinci inklinují k sebevraždám více než běžná populace. Zřejmě je to tím, že hůř nacházejí smysl života, pokud náplň svého volného času nepovažují za efektivní a smysluplnou. Proto je kladen důraz na vhodné zájmové činnosti s možností vlastního rozhodování a kvalitní odpočinek. (Fořtík, Fořtíková, 2015, s. 50 – 51)

2.2.2 Nadané dítě ve škole

Dle výše zmíněného je patrné, že jedním z důvodů, proč mají učitelé problém rozpoznat nadané dítě, je fakt, že se jedná o velmi různorodou skupinu. Neexistuje jedno spolehlivé „poznávací znamení“, které by se u nadaných vyskytovalo vždy a na jehož základě by bylo možné neomylně určit, že došlo k setkání s nadaným dítětem. (Cihelková, 2017, s. 12)

Premiant třídy je zpravidla učiteli označován jako nadané dítě. To může, ale nemusí být pravdou a není to dostatečným vodítkem pro vyučující. Jak tedy poznat, že se učitel setkal s nadaným dítětem? Někdy je to velmi snadné, ale existuje i mnoho případů, kdy se to odhalit nepovede.

Stehlíková (2018) uvádí přehlednou tabulku, jak rozlišit premianta třídy či chytré dítě od nadaného dítěte. Premiant třídy/chytré dítě zná odpovědi, zajímá se, dává pozor, má dobré nápady, pilně pracuje, odpovídá na otázky, poslouchá se zájmem, snadno se učí, látku si několikrát opakuje, orientuje se na vrstevníky. Také rozumí smyslu sdělení, vnímá, opakuje naučené, ve škole je rád, přijímá informace, dobře si pamatuje, má odbornost, je zdatný v předmětu, preferuje přímé úkoly, je pozorný a spokojený, že se učí.

Oproti tomu nadané dítě klade otázky, je velmi zvědavé, prokazuje vysoké zaujetí myšlenkové, emoční i tělesné, má neotřelé nápady, pracuje spíše v intervalech mezi vysokým vypětím a odpočinkem, ptá se na detaily a souvislosti, projevuje názor, většinou předmět studia už zná, neučí se, jedno až dvě opakování mu plně stačí, zobecňuje. Má rádo starší nebo dospělé, dospívá k závěrům, je intenzivní, vytváří nové, rádo se učí, nakládá s informací, dobře vymýšlí, objevuje, má oblibu v komplexnosti, je bystrým pozorovatelem a je sebekritické. (Stehlíková, 2018)

Jak tedy ve škole identifikovat nadané dítě? Fořtík, Fořtíková (2015) uvádějí objektivní a subjektivní metody identifikace takového žáka. K objektivním metodám řadí IQ testy, standardizované testy výkonu, didaktické testy a testy kreativity. Mezi subjektivní metody identifikace jsou řazeny nominace skupinou učitelů, nominace spolužáky, rodičovské nominace, autonominace (vlastní navržení), hodnocení výsledků činnosti (produktů) a zapojení do soutěží.

Cihelková (2017) ve své publikaci poukazuje na to, co je vhodné sledovat, pokud chce učitel nadaného žáka rozpoznat. Je třeba se zaměřit na to, zda je dítě výrazně napřed v některé oblasti vzdělávání, má náročné zájmy či koníčky, na svůj věk má nezvykle bohatou slovní zásobu, dobře chápe vztahy mezi pojmy a jevy, je zvědavé a stále se na něco ptá. Nelze ani opominout, pokud je dítě schopné položit otázku, ke které muselo dojít přes několik logických kroků, je dobrým pozorovatelem s citem pro detail, dává přednost náročným úkolům či je napřed ve vývoji názorného, konkrétního a abstraktního myšlení. Dalším ukazatelem může být schopnost hypotetického uvažování, odmítání rutinních činností, netolerance k nedokonalosti své i ostatních, odmítání příkazů a přecitlivělost na kritiku nebo jeho perfekcionismus.

Česká školní inspekce (ČŠI) (2016) ve svém průzkumu uvádí odhady ředitelů škol ohledně nadaných žáků, o diagnostikovaných mimořádně nadaných žácích se nezmiňuje. Nejvyšší průměrný podíl nadaných žáků ve školním roce 2015/2016 uvedli ředitelé v pohybových dovednostech. Také nejvíce škol uvedlo, že má alespoň jednoho žáka nadaného v rozumových dovednostech. Přes 90 % škol zapojených do výzkumu uvedlo, že pro diagnostiku nadaných nejčastěji využily pedagogické pozorování, pro rozšíření byla využita i metoda rozhovoru s žákem, jeho rodiči a pedagogy. Tyto metody korespondují s doporučeními, která preferují vědomé, cílené a včasné vyhledávání nadaných žáků formou pozorování, rozhovorů a následných případných doporučení zákonným zástupcům k vyšetření ve školských poradenských zařízeních.

2.3 Nadané dítě v oficiálních dokumentech

2.3.1 Nadané dítě v dokumentech nadřízených a kontrolních orgánů

Rámcový vzdělávací program (RVP) vydaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky hovoří o pojetí péče o nadané a mimořádně nadané žáky ve škole. Tento závazný dokument ukládá školám povinnost vytvářet ve svém školním

vzdělávacím programu a při jeho realizaci podmínky k co největšímu využití potenciálu každého žáka s ohledem na jeho individuální možnosti. To platí v plné míře i pro vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných.

Výuka žáků by měla probíhat takovým způsobem, aby byl stimulován rozvoj jejich potenciálu včetně různých druhů nadání a aby se tato nadání mohla ve škole projevit a pokud možno i uplatnit a dále rozvíjet.

Škola je povinna využít pro podporu nadání a mimořádného nadání podpůrných opatření podle individuálních vzdělávacích potřeb žáků v rozsahu prvního až čtvrtého stupně podpory. Při vyhledávání nadaných a mimořádně nadaných žáků je třeba věnovat pozornost i žákům se speciálními vzdělávacími potřebami.

Rámcový vzdělávací program říká, že škola ve Školním vzdělávacím programu (ŠVP) stanoví pravidla a průběh tvorby, realizace a vyhodnocování Plánu pedagogické podpory (PLPP) nadaného a mimořádně nadaného žáka a pravidla a průběh tvorby, realizace a vyhodnocování Individuálního vzdělávacího plánu (IVP) mimořádně nadaného žáka.

RVP také doporučuje, co může škola případně stanovit, a to:

- zodpovědné osoby a jejich role v systému péče o nadané a mimořádně nadané žáky;
- pravidla zapojení dalších subjektů do systému péče o nadané a mimořádně nadané žáky školy (zájmové organizace, vzdělávací instituce, sponzoři atd.)
- specifikace provádění podpůrných opatření a úprav vzdělávacího procesu nadaných a mimořádně nadaných žáků jakými jsou například:

předčasný nástup dítěte ke školní docházce;

vzdělávací skupiny mimořádně nadaných žáků v jednom či více vyučovacích předmětech;

specializované třídy pro vzdělávání mimořádně nadaných žáků;

účast žáka na výuce jednoho nebo více vyučovacích předmětů ve vyšších ročnících školy nebo v jiné škole;

občasné (dočasné) utváření skupin pro vybrané předměty s otevřenou možností volby na straně žáka;

obohacování vzdělávacího obsahu;
zadávaní specifických úkolů, projektů;
příprava a účast na soutěžích včetně celostátních a mezinárodních kol;
nabídka volitelných vyučovacích předmětů, nepovinných předmětů a zájmových aktivit. (RVP, 2017)

Česká školní inspekce vydala v říjnu 2016 Tematickou zprávu nazvanou Vzdělávání nadaných, talentovaných a mimořádně nadaných dětí a žáků. Podkladem pro ni bylo inspekční elektronické zjišťování skutečností. Z části, která se zabývá základním vzděláváním vyplývá, že téměř 90 % škol má rozvoj nadání zpracovaný ve Školním vzdělávacím programu, jako další dokumenty byly zmíněny plán školy, individuální vzdělávací plán, plán výchovného poradce, minimální preventivní program, školní řád nebo předmětové plány komisí.

Kvalitu systému péče o nadání pravidelně vyhodnocuje více než 60 % škol. Dvě třetiny ředitelů vyhodnocují péči o nadané žáky při vlastním hodnocení školy a při přípravě výroční zprávy. Oproti tomu pouze necelá třetina škol uvedla, že má nějakého pedagogického pracovníka, který je pověřen koordinací péče o nadané žáky. To nekoresponduje s pedagogickými doporučeními a podporuje domněnku, že školám se nedaří nadání žáků identifikovat, a necítí proto potřebu ustanovit příslušného koordinátora. Nejčastěji takové pověření mají výchovní poradci.

Téměř všichni ředitelé zkoumaných škol věří, že klima jejich školy významně přispívá k rozvoji nadání žáků, necelé třetina je o tom přesvědčena. Je zde shoda s obecným míněním, že vnitřní klima je faktorem, který významnou měrou podporuje či limituje podmínky pro rozvoj každého žáka bez ohledu na jeho nadání.

Z průzkumu také vyplývá, že pouze přibližně pětina základních škol realizovala v posledních pěti letech nějaký projekt zaměřený na podporu nadání. Preferovány jsou převážně plošné formy podpory, jako je vytváření příznivého klimatu jako podpůrného faktoru pro všechny žáky, než formy specifické. Zmíněna byla pořádání různých předmětových soutěží a olympiád, rozličné projekty v rozmanitých oblastech, podpora technického a přírodovědného vzdělávání či podpora sportovního nadání. (ČŠI, 2016)

2.3.2 Nadané dítě v Školním vzdělávacím programu vybrané školy

Vybraná škola se ve svém Školním vzdělávacím programu staví k nadaným žákům následovně. V oddíle Zaměření prohlašuje – chceme stejnou péči věnovat žákům nadaným i méně schopným. V části Každý je v něčem úspěšný sděluje – nebudeme preferovat jen intelektuální nadání, ale i estetické a pohybové, v oblasti estetiky se zaměříme na řemeslnou zručnost, manuální tvořivost, hudební a výtvarné nadání, divadlo, literární tvorbu a další specifické tvůrčí činnosti. Zmínku lze nalézt i v Kompetencích pracovních – vyhledáváme talentované žáky a pomáháme jim rozvíjet jejich nadání.

V Školním vzdělávacím programu je i celý úsek nazvaný Zabezpečení výuky žáků mimořádně nadaných, který říká, že zařazení nadaných žáků do základního vzdělávání vyžaduje od učitelů náročnější přípravu na vyučování v jednotlivých předmětech. Pro tyto žáky je zapotřebí zvýšené motivace k rozšiřování základního učiva do hloubky především v těch vyučovacích předmětech, které reprezentují nadání dítěte. Při zjišťování mimořádného nadání žáků spolupracujeme s poradenským pracovištěm a na základě závěrů odborného vyšetření sestavíme a realizujeme Individuální vzdělávací plán (IVP) se strukturou dle právní úpravy. Na základě doporučení Pedagogicko-psychologické poradny (PPP), Speciálně pedagogického centra (SPC) je možné vzdělávat žáka v určitém předmětu v jiném postupném ročníku.

Nadání a práce s nadaným žákem je zmíněna ještě u cizích jazyků (anglický a německý) a také v oddíle Člověk a zdraví, kde se praví, že charakteristické pro pohybové vzdělávání je rozpoznávání a rozvíjení pohybového nadání, které předpokládá diferenciaci činností i hodnocení výkonů žáků. (ŠVP, 2010)

2.4 Edukace nadaných dětí

Vzhledem k tomu, že vzdělávání nadaných dětí je dle školského zákona č. 561/2006 Sb. zahrnuto pod pojmem žáci se speciálními vzdělávacími potřebami a inkluzivní vzdělávání se snaží o integraci žáků z obou pólů a odstranění segregace včetně víceletých gymnázií, která jsou považována za elitářská, není neobvyklé, že se v jedné třídě sejdou žáci mimořádně nadaní, nadaní, průměrní, i ti, kteří se ještě donedávna vzdělávali ve třídách speciálních škol. Některé školy, pokud mají možnost, přistupují k částečné segregaci, kterou jim RVP umožňuje, a přistupují ke zřizování specializovaných tříd – jazykových, matematických, sportovních a jiných. Vybraná škola v Rakovníku otevřela v roce 2020 na

druhém stupni třídu s rozšířenou výukou jazyků, zaměřuje se i na děti sportovně nadané svou účastí ve sportovních soutěžích, ale zapojuje se i do předmětových olympiád.

Pro uspokojení vzdělávacích potřeb co nejširšího množství žáků je třeba přizpůsobit i výuku. Odborné příručky nabízejí přehled mnoha metod, mezi kterými si vyučující mohou zvolit a dle svého uvážení je aplikovat. Existují i systémy individualizované výchovy, jako je Puebloská soustava, Daltonská soustava nebo například Winnetská soustava. Tyto soustavy ale v České republice nejsou obvyklé. Pokud se ve školách používají, jedná se pouze o jejich části zanesené do běžného systému.

Pravděpodobně nejobvyklejší formou je diferencované vyučování. Dle Zormanové (2012) je cílem diferencovaného vyučování vytvořit vhodné podmínky pro všechny žáky. Taková výuka je přiměřena schopnostem, zájmům, zvláštnostem či perspektivní orientaci žáků. Diferenciace ve vzdělávání umožní zachovávat přirozené heterogenní skupiny žáků co nejdéle a aktivně je zapojovat do výuky a procesu vlastního učení.

Skupinová výuka je vhodná v případě, že vyučující chce žáky propojit a naučit je respektu, toleranci a vzájemné pomoci. Zpravidla se využívá pro náročnější úkoly, které žáci řeší v menších skupinách. Nejmenší možný počet je dva, jedná se o párovou výuku. Za optimální skupinu se považuje 3 – 5 žáků. Podle výkonnosti lze vytvořit skupiny homogenní nebo heterogenní.

Není ovšem vhodné pracovat pouze touto metodou. Kromě předností, jako je zvýšená aktivita žáků, jejich vyšší zapojení, přirozenější vyjadřování, větší zájem o úkoly, přebrání odpovědnosti za učení včetně chyb, zvýšení sebevědomí, samostatnosti a podobně, se vyskytují i jisté nezanedbatelné nevýhody, mezi něž patří nesystematičnost, neschopnost organizovat práci, hlučnost skupin, nerovnoměrnost v rozložení práce, odbíhání od zadání, soutěživost mezi talentovanými žáky a odsunutí méně talentovaných a tak dále. Pro učitele jsou úskalí v tom, že je žáky při této činnosti obtížné hodnotit a současně je tento způsob náročný na přípravu.

Samostatná práce žáků je zcela opačná metoda. Vychází z žakovy aktivity v závislosti na cílech a charakteru výchovně-vzdělávací práce. Jedná se o učební aktivitu, při níž žáci získávají poznatky vlastním úsilím, relativně nezávisle na cizí pomoci a vnějším vedení, a to zejména řešením problémů, samostatným studiem nebo plněním nejrůznějších úkolů. Úzce souvisí se samostatným i kritickým myšlením. Žák přebírá odpovědnost za výsledky učebního procesu, spoléhá na své vlastní síly, volí si tempo své práce, realizuje své nápady,

respektuje specifické předpoklady jednotlivých žáků. Lze ji zařadit do všech fází vyučovacího procesu. Nevýhodou je nulová spolupráce, nepodporují se sociální vztahy a nerozvíjejí se formy sociálního učení. (Čapek, 2020, s. 395)

Kompromisem mezi skupinovou výukou a samostatnou prací žáků se jeví kooperativní výuka. Už Jan Amos Komenský formuloval názor, že je to prospěšný způsob učení pro vyučující i pro studující. Charakteristickým znakem kooperativní výuky je, že výsledky jedince jsou podporovány činností celé třídy a celá skupina má prospěch z činnosti jednotlivce, neboť úspěch každého člena skupiny závisí na úspěchu všech členů dané skupiny. Kooperativní výuka je založena nejen na spolupráci žáků mezi sebou při řešení učebních úloh a problémů, ale i na spolupráci třídy s učitelem. Ne každá skupinová práce odpovídá kooperativní výuce. V kooperativní výuce jde o princip spolupráce při dosahování cílů. Charakteristickými znaky kooperativního vyučování jsou: sdílení, spolupráce a podpora. Přináší lepší výsledky než výuka tradiční v oblasti sociální i ve výkonnosti žáků při získávání vědomostí. (Zormanová, 2012)

Cibulková (2017) ve své publikaci představuje zásobník činností pro nadané děti a zmiňuje i didaktické hry. Do činností zařadila metodu sněhové koule, samostudium, myšlenkovou mapu, expertní a kmenové skupiny, brainstorming, debatu, studentskou demonstraci, případovou studii, projekt, vědeckou práci, zkoumání textu, problémovou výuku, skimming, mluvní cvičení a jiné. U didaktických her uvádí rychlý scrabble, řekni mi víc, dvojice pojmů, tenis a dvoubarevné pexeso.

Fořtík a Fořtíková (2015) předkládají trochu jiný výběr aktivit v rámci hodiny, poukazují na rozvoj verbálních schopností, logického myšlení, numerické dovednosti, rozvoj vnímání (postřeh a prostorová představivost), rozvoj praktické inteligence i na hry, hádanky a hlavolamy pro rozvoj duševních schopností.

Mezi rozvoj verbálních schopností řadí tvoření slov z písmen, tvoření slov doplněním stejných písmen, tvoření slov dle logického klíče, přesmyčky, slovní řetězy, synonyma/antonyma, co nejvíce nepatří mezi ostatní (verbální kritéria), přísloví, znalostní spojovačky. Pro rozvoj logického myšlení uvádějí aktivity co nejvíce nepatří mezi ostatní (logická kritéria), logické dvojice, vztahy mezi geometrickými symboly a hádanky. Pro rozvoj duševních schopností vybrali verbální hry, hry s prvky matematiky a počítání, logické hry, hry rozvíjející plošnou a prostorovou představivost, postřeh a

vnímání, RPG (role playing games = „hry na hrdiny“), hry rozvíjející paměť, šikovnost a znalosti, strategické, komplexní a další zajímavé hry.

2.4.1 Popis vybraných výukových metod

Brainstorming, nebo také bouře mozků, je jednoduchá skupinová metoda založená na kvantitě, nikoli na kvalitě. Má široké uplatnění, užívá se jako úvodní motivace, ke zjištění znalostí žáků, jejich názorů a postojů k probíranému tématu nebo pro závěrečné opakování, tvorbu návrhů na využití probrané látky v praxi a další. Podobně funguje metoda snowballing, sněhová koule, která ale začíná od jednotlivce a formou skupinové práce se jako sněhová koule nabaluje. Skupiny se zvětšují, ale téma i cíl výuky zůstávají stejné. Lze použít ve většině předmětů na všech stupních i typech škol. (Sitná, 2009)

Myšlenková mapa je aktivita využitelná pro všechny žáky bez rozdílu. Jedná se o písemný záznam, který může ověřit výsledné nebo vstupní znalosti žáků, případně porozumění danému tématu. Umožňuje také propojovat základní informace, nalézat mezi nimi vztahy, propojovat mapy mezi sebou pomocí odkazů, vytvářet komplexní obraz o tématu a objevovat mezioborové vztahy. Lze ji nechat vypracovat žáky samostatně nebo jim předložit částečně vyplněný materiál k doplnění. Pro nadané žáky se připravuje materiál, který vyžaduje více přemýšlení a doplnění. (Cihelková, 2017)

Samostatná práce je metoda, která již byla důkladněji popsána v oddíle Edukace nadaných dětí, na tomto místě se tedy zmiňuje též oblíbená metoda, kterou je projektová výuka. Projektové výukové metody (projektové vyučování) zahrnují velké množství činností, které bývají v literatuře charakterizovány rozdílně. Projekt je sofistikovaným školním úkolem, který je zaměřen na praktické použití, vede k tvorbě jedinečného řešení nebo osobitého produktu a vyžaduje od žáka autorský vklad. Podporuje kreativitu a samostatnost. Základem je myšlenka, že by se děti neměly učit abstraktním definicím, ale spíše řešením komplexních projektů. Dovednost realizovat projekt je nejvyšší kvalitou, kterou lze edukací dosáhnout. Za projektové metody se považují činnosti s následujícími znaky:

- žáci přebírají odpovědnost za splnění úkolu projektu;
- projekt obsahuje výrazné mezipředmětové (mezioborové) znaky;
- zaměření projektu je praktické, opravdově spjaté s realitou;

- žáci mohou sami svobodně volit, jak zadané úkoly plnit, jejich produkty budou v jednotlivých skupinách odlišné;
- v případě skupinové práce mají žáci volbu a domlouvají se na dělbě práce. (Čapek, 2020, s. 376 – 377)

Zormanová (2012) uvádí, že projektová metoda je taková výuková metoda, v níž jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých projektů, což jsou komplexní úkoly či problémy spjaté s životní realitou. Charakteristickým znakem projektové výuky je cíl, který je představován určitým konkrétním výstupem, to je výrobkem, praktickým řešením problému a tak dále. Projekty často mají podobu integrovaných témat, využívají mezipředmětových vztahů.

Projektová výuka je považována za velmi efektivní, zejména v souvislosti s naplňováním klíčových kompetencí vymezených v Rámcovém vzdělávacím programu, neboť při výuce pomocí této metody dochází k osvojení a upevňování nových vědomostí, dovedností i rozvoji formativních stránek osobnosti (odpovědnost, vytrvalost, tolerance, spolupráce, komunikační schopnosti, sebekritičnost, aktivita, samostatnost, tvořivost). Projektová výuka také napomáhá začleňování mezipředmětových vazeb a průřezových témat do výuky.

Projektová výuka má pozitivní vliv na osobnost dítěte, neboť umožňuje zapojení žáka dle jeho individuálních možností, rozvíjí jeho samostatnost, tvořivost, aktivitu, fantazii a komunikativní schopnosti. Žák získává silnou motivaci k učení, dovednost organizační, řídicí, plánovací a hodnotící i globální pohled na řešený problém, přebírá zodpovědnost za výsledek práce, učí se pracovat s různými informačními zdroji, řešit problémy, vzájemnému respektu a spolupráci. Také konstruuje své poznání, využívá svých nabytých znalostí a dovedností a získává nové.

Vyskytují se i negativa, mezi něž patří časová náročnost na řešení projektu a nedostatečná vybavenost potřebnými kompetencemi na straně žáka a časová náročnost na přípravu projektu a náročnost na hodnocení a straně učitele.

2.4.2 Didaktické hry

Didaktické hry jsou také důležitou součástí výuky. Fořtík a Fořtíková (2015) je rozlišují do několika skupin podle dominantní oblasti, kterou rozvíjejí. Většina je zaměřena na více složek osobnosti, navíc učí hráče prohrávat i vyhrávat a komunikovat s ostatními. U

nadaných jedinců se stává, že jsou schopni dané hry provozovat mnohem dříve, než uvádí výrobce. Někdy si nadané děti vymýšlejí vlastní pravidla nebo je zajímavým způsobem upravují.

Verbální hry jsou aktivity rozvíjející především slovní zásobu, práci s písmeny a se slovy. Samozřejmě jde v těchto hrách také často o taktiku, strategii, vynalézavost i použití lsti. Verbální hry jsou zábavné, využitelné pro rozmanité věkové kategorie, uplatnit se dají i při výukových aktivitách ve škole. Využitelné jsou hry jako scrabble, kriskros, křížovky a jiné.

Hry s prvky matematiky a počítání rozvíjejí schopnost jednoduchých početních úkonů, cvičí odhad pravděpodobnosti a logické uvažování.

Takových her existuje nepřeberné množství, jedná se například o Násobení mnohočlenů, Matematické člověče, nezlob se pro 1. i 2. stupeň. Procenta pro třídu a podobně.

Mezi hry s dominantním logickým uvažováním patří nejen klasické hry typu šachy a dáma, ale i mnoho moderních her. Hry tohoto typu vydává například vydavatelství MINDOK, kde lze tyto hry najít pod názvem SMART nebo vydavatelství Albi v edici strategické hry. Nejen zmíněná, ale i další vydavatelství se zaměřují na hry od nejmenších po nejstarší. Jsou využitelné v domácích podmínkách, kroužcích i ve škole.

Při výchově intelektuálně nadaných dětí jsou postřeh a vnímání často odsunuty až za logiku, matematiku nebo jazykové schopnosti. Pro běžný život je ale velmi důležité rozvíjet zmíněné způsobilosti. Tomu mohou pomoci některé hry, které cvičí trpělivost a pozorné vnímání okolí. Nadané děti totiž často bývají nepozorné a zbrklé. Zařadit lze hry typu Jungle speed, Cink, Dračí doupě a jiné.

Hry, které rozvíjejí paměť, šikovnost a znalosti, jsou velmi důležité pro praktický život a současně pomáhají při práci s nadanými dětmi. Motorická šikovnost je někdy u nadaných dětí problematická, proto je dobré ji vhodným a nenásilným způsobem trénovat. Nadaní mívají excelentní paměť a široký okruh vědomostí – tyto schopnosti uplatní u znalostních her a mohou se tak vhodně realizovat. Krátkodobá i dlouhodobá paměť je nezbytná pro uchování nabytých vědomostí a jejich pozdější syntézu, je proto vhodné využívat ty hry, které paměť tříbí a pěstují. (Fořtík, Fořtíková, 2015) Mezi tyto hry lze zařadit Activity, Česko a další znalostní hry.

Strategické hry se pro svou komplexnost stěží dají zařadit do některé z předchozích skupin. Trénují logiku uvažování, plánování tahů – celou oblast, která je nazývána strategickým

myšlením. To je pro úspěšný pracovní život i pro období školního vzdělávání velmi důležité. Tyto hry mívají složitější pravidla a jsou i časově náročnější, proto jsou určeny pro děti až od konce mladšího a začátku staršího školního věku. Patří sem hry jako Carcassonne, Cartagena, Alhambra, Sankt Petersburg, Citadela, Osadníci z Katanu a mnoho dalších. Většina těchto her má velké množství rozšíření. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

3 Metodologická část

3.1 Cíl výzkumu a výzkumný problém

Cílem empirické části bakalářské práce na téma Práce s nadanými dětmi na 2. stupni ZŠ v Rakovníku je zjištění, jak vyučující na druhém stupni jedné základní školy vnímají pojem nadaný žák/nadané dítě, jak často se s takovým žákem setkávají, jakým způsobem s ním pracují, jestli sami dokáží takové dítě poznat, zda si myslí, že se nadaný žák může uspokojivě rozvíjet v běžné třídě a jaké mají povědomí o podpoře těchto dětí ze strany školy. Součástí empirické části je také analýza školních a celostátních dokumentů, které popisují nadané žáky, jejich práci s nimi a jejich provedení v praxi dané školy.

V současné době se mnohem více než kdy dříve poukazuje na rozdílnost dětí, nutnost individuálního přístupu během výuky a jejich podporu. Práce se pokusí odpovědět na otázku, zda učitelé tyto skutečnosti berou na vědomí, přijímají je nebo ne a jak s nimi ve svých hodinách a vyučovaných předmětech pracují.

3.2 Výzkum

Záběr pedagogického výzkumu je velmi rozsáhlý. Základní výzkum je chápán jako výzkumná činnost, která je zacílena na klíčové problémy, jež vyvstávají před pedagogickou vědou. Je zaměřen na teoretické objasňování problémů, a nikoli na řešení určená k bezprostřednímu využití v praxi.

Teoretický výzkum v pedagogice je takový způsob vědeckého zkoumání, který pracuje s čistě teoretickými metodami – analýza a syntéza, indukce a dedukce, modelování a jiné – a většinou neoperuje s konkrétními daty. Může se zabývat i konkrétními jevy edukační reality, ale nahlíží je pouze z teoretického hlediska a dospívá k teoretickým závěrům.

Naproti tomu empirický výzkum pracuje vždy s konkrétními jevy edukační reality, s konkrétními daty o nich, používá exaktní metody a dospívá ke konkrétním poznatkům. Předmětem empirického výzkumu nejsou pouze živé subjekty (žáci, učitelé, rodiče a jiní), ale i neživé objekty (například dokumenty vzdělávací politiky, učebnice, písemné výtvořky žáků, vybavenost učeben přístroji pro vyučování přírodovědných předmětů). (Průcha, 2009, s. 187 – 188)

Pedagogika ještě rozlišuje výzkum kvalitativní a kvantitativní. Průcha (2009, s. 190) ve svém Přehledu pedagogiky uvádí, že kvantitativní výzkum je představován empirickými

analýzami edukačních jevů a procesů, které používají exaktní metody a statistické nástroje pro měření s vyhodnocováním zkoumaných objektů. Tento výzkum v pedagogice pracuje exaktním způsobem obvyklým v přírodních vědách.

Naproti tomu kvalitativní výzkum přistupuje ke zkoumaným jevům se snahou popsat je v jejich jedinečnosti, se zachycením jejich specifických rysů, jež se vymykají kvantitativní analýze, s objasňováním kontextu souvislosti. V kvalitativním výzkumu se neověřují předem formulované hypotézy, nýbrž poznatky se formulují v průběhu pozorování a popisu daných jevů, přičemž tento popis je velmi podrobný. V kvalitativním výzkumu se typicky popisují nikoli rozsáhlé soubory jevů nebo subjektů, ale jednotlivé případy – například jedna nebo několik tříd, škol, skupina žáků. Snahou je zde popsat též názory a prožitky aktérů pozorovaných procesů.

Švaříček a Šedřová (2007, s. 17) vysvětlují kvalitativní výzkum trochu jednodušeji. Podle nich je kvalitativní výzkum proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu.

V této práci byl zvolen empirický kvalitativní výzkum, neboť cílem bylo zjistit, jaká je situace na dané škole. Nezáleželo tudíž na kvantitě, ale na kvalitě. Byli vybráni učitelé, kteří vyučují různé předměty a mají odlišnou délku praxe, aby bylo případně možné vysledovat, jestli je nějaký rozdíl v přístupu začínajících nebo služebně mladších učitelů oproti učitelům zkušeným s mnohaletou praxí. Výzkum byl terénní, prováděn přímo v dané škole.

3.3 Výzkumná metoda

Podle Gavory (1996, s. 11) je výzkumná metoda všeobecný název pro proceduru, která se sleduje při výzkumu. Výzkumná metoda má jisté vlastnosti, které je potřebné dodržet při jejím používání.

Podle Průchy, Walterové a Mareše (2009, s. 153) patří mezi metody pedagogiky především metody konkrétního empirického výzkumu, které jsou velmi rozvinuté a jsou exaktní. Jsou to hlavně: pozorování, experiment, dotazník, rozhovor, obsahová analýza, metaanalýza, statistická analýza, historická metoda a jiné. Kromě těchto jsou rozvinuté metody pedagogické evaluace a edukometrie, zvláště škálování a testování. Zvláštní metody používá kvalitativní výzkum, například biografii nebo případovou studii. Jiné specifické

metody aplikuje komparativní pedagogika a pedagogická prognostika, například delfskou metodu.

Kromě toho existují metody označované jako teoretické, kterými se vytvářejí poznatky, hypotézy, teoretické konstrukty na základě obecněvědních postupů (analýza, syntéza, indukce, dedukce, zobecňování a jiné.).

Empirická část této bakalářské práce je rozdělena na dvě části, a to na analýzu a porovnání školních a celostátních dokumentů týkajících se nadaných a mimořádně nadaných žáků a terénní výzkumnou část, která se odehrává ve vybrané škole a probíhá formou rozhovoru.

Analýza dokumentů a textů patří mezi kvalitativní výzkumné metody, má platnost pro danou školu, třídu, žáka a podobně, její význam je smysl, porozumění a deskripce. Jedná se o vysvětlování chování lidí v určitém kontextu; detailní, interpretativní či jen deskriptivní zpráva nebo hluboké vyprávění. Ohledně spolehlivosti výsledků se může jevit v jistém smyslu problematická, neboť výsledky jsou subjektivní. (Sebera, 2012)

Pro danou práci byla v rámci kvalitativního výzkumu zvolena metoda interview čili rozhovoru. Průcha, Walterová a Mareš (2009, s. 250) v Pedagogickém slovníku popisují rozhovor jako výzkumný prostředek používaný při dotazování, spočívající v přímé ústní komunikaci výzkumného pracovníka s respondentem či informantem. Je zaznamenáván na magnetofon či jinak a pak analyzován z hlediska obsahu rozhovoru, chování respondentů a jiných. V pedagogickém empirickém výzkumu používán obvykle v kombinaci s písemným dotazníkem.

Švaříček (2007, s. 13) ve své publikaci uvádí, že kvantitativním výzkumem lze označit dotazník, zatímco kvalitativním výzkumem rozhovor. Pokud je ve výzkumu použit hloubkový a polostrukturovaný rozhovor, za cíl se považuje získání detailních a komplexních informací o studovaném jevu (kvalitativní přístup), zatímco standardizovaný strukturovaný rozhovor pokládá všem respondentům zcela identické otázky zpravidla ve stejném pořadí (kvantitativní přístup). V odborných publikacích lze nalézt řadu definic a rozdělení kvalitativního a kvantitativního přístupu, který mezi sebou nemá zcela jasné hranice.

Dotazník je standardně považován za metodu kvantitativního výzkumu. Průcha, Walterová a Mareš (2009, s. 58) ve svém Pedagogickém slovníku uvádějí, že je to výzkumný a diagnostický prostředek ke shromažďování informací prostřednictvím dotazování osob.

Podstatou je soubor otázek nebo výroků zkonstruovaný podle kritérií vědecké metodologie, předkládaný v písemné formě.

Oproti tomu Gavora (1996, s. 65) popisuje interview jako výzkumnou metodu, která umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů. Při interview je možné sledovat i některé vnější reakce respondenta a podle nich potom pohotově usměrňovat další průběh kladení otázek.

Vzhledem k povaze bakalářské práce bylo interview vyhodnoceno jako vhodnější metoda dotazování než dotazník. Především z toho důvodu, že dílčím cílem je zjistit vlastní názory vyučujících, jejich osobní pohled na danou problematiku včetně vlastních zkušeností a možnost výběru odpovědí by je příliš limitovala. Současně by ani nebylo možné obsáhnout do připravených odpovědí všechny možné varianty. Rozhovor také umožňuje doptat se na jisté detaily, případně zvolenou odpověď vysvětlit nebo upřesnit. Výhodou je i zachycení neverbálních reakcí, mimiky, tónu hlasu a rychlost výpovědi.

3.4 Výběr výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl vybrán tak, aby byla zastoupena pokud možno co nejširší škála vyučovaných předmětů a i různá délka praxe zvolených vyučujících. I přesto ve vybraném vzorku převládají vyučující naukových předmětů následování jazykáři. Zastoupeni jsou zde ale i učitelé tělesné, výtvarné a hudební výchovy.

Někteří vyučující disponují praxí do 10 let, většina z nich je zkušenějších. Vyučující s pedagogickou praxí do 10 let byli dva, a to se zkušenostmi 5 a 7 let, do 20 let jich bylo šest a to jeden s praxí 10 let, dva s praxí 12 let, dva s praxí 15 let a jeden s praxí 17 let, poslední dva respondenti mají shodně dlouhou praxi, a to 30 let. Ve vzorku také převládají respondenti ženského pohlaví, což je dáno rozložením mužů a žen v pedagogickém sboru a odpovídá to i celorepublikovému trendu. Pozice vyučujících na 2. stupni základních škol jsou obsazeny převážně ženami. Tento trend je ještě výraznější na 1. stupni základního vzdělávání. Interview se zúčastnilo 7 žen a 3 muži.

Většina vybraných respondentů také vyučuje alespoň dva předměty, díky tomu je zastoupení předmětů poměrně vyvážené. Současně ale odpovídali především ohledně předmětů, které u nich mají větší hodinovou dotaci nebo jsou jejich hlavní aprobací. Zastoupení je tedy následující: 2 vyučující matematiky, českého jazyka, cizího jazyka (anglického a německého), dějepisu, přírodopisu, fyziky, tělesné a výtvarné výchovy a 1

vyučující chemie, zeměpisu a hudební výchovy. Celkem se jednalo o 10 odpovídajících osob. Všichni respondenti kromě dvou mají vysokoškolské vzdělání pedagogického směru, jeden vyučující disponuje pedagogickým minimem k inženýrskému a doktorskému titulu a jeden konzervatoří. Přehled aprobací a délky praxí v Tab. 1.

Rozhovory probíhaly v pracovních vyučujících individuálně a v takových podmínkách, aby každý respondent měl dostatek času na utřídění myšlenek, rozmyšlení odpovědí, odpovězení a případné doplnění svých reakcí. Tazatel je nijak neovlivňoval, občas požadoval upřesnění odpovědí nebo detailnější vysvětlení.

Tab. 1 Respondenti

Respondent	Aprobace	Délka praxe
Respondent 1	Dějepis – tělesná výchova	5 let
Respondent 2	Český jazyk – tělesná a výtvarná výchova	7 let
Respondent 3	Matematika – fyzika – přírodopis	17 let
Respondent 4	Hudební výchova	15 let
Respondent 5	Český jazyk – výtvarná výchova	30 let
Respondent 6	Chemie	12 let
Respondent 7	Anglický jazyk – dějepis	10 let
Respondent 8	Fyzika – matematika	12 let
Respondent 9	Německý jazyk – tělesná výchova	30 let
Respondent 10	Přírodopis – zeměpis	15 let

3.5 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky byly pokládány formou polostrukturovaného rozhovoru, jinak řečeno rozhovoru pomocí návodu, a to proto, aby odpovědi na dané téma bylo možné porovnat mezi sebou a nalézt relevantní východisko.

Zvolené výzkumné otázky korespondují s částí teoretickou, ve které je popsána výchozí situace a otázky jsou vytvořené tak, aby teoretickou část buď potvrdily, zpochybnily nebo vyvrátily. Všechny otázky jsou otevřené, podrobnější odpovědi vítané, aby bylo docíleno co nejpřesnějšího porozumění na obou stranách. Pořadí otázek není závazné, nicméně se předpokládá postup od obecnějších otázek kvůli uvedení do tématu po otázky konkrétnější.

Zadané výzkumné otázky:

1. Co pro Vás znamená pojem nadané dítě/nadaný žák?

Otázka si klade za cíl zjistit, jestli všichni dotazovaní pedagogové rozumí pod daným pojmem stejný obsah, případně jak velké rozdíly v tomto spojení spatřují. Je předpoklad, že přestože se jedná o osoby s vysokoškolským pedagogickým vzděláním, rozdíly v porozumění na zadanou otázku budou značné.

2. Jak často se ve své praxi setkáváte nebo jste se setkali s nadaným žákem?

Výzkumná otázka číslo dva cílí na získání informací z praxe, pokusí se dojít ke statistice, která se bude týkat pouze vybraných vyučujících, nikoli vybrané školy. Není totiž pravidlem, aby učitelé zůstávali celoživotně v jednom zaměstnání, přestože to není neobvyklé. Práce se ovšem nezaměřuje na statistiku nadaných žáků v jedné škole během určitého období, ale na to, jak nadané děti vnímají učitelé a jak často se s nimi ve své praxi setkávají nebo setkali v případě, že svoji kariéru právě končí.

3. Jaké výukové metody používáte při práci s nadaným žákem?

Třetí otázka předpokládá, že tazatel získá odpověď na to, jestli vyučující diferencují své výukové metody na základě odlišných schopností svých žáků nebo svůj styl výuky nemění. Tuto otázku lze v případě potřeby doplnit dotazem, zda během jedné vyučovací hodiny používají pro různé žáky odlišné vyučovací metody vážící se k jednomu vyučovanému tématu, a to takovým způsobem, aby se každé dítě v dané chvíli rozvíjelo co možná nejvíce dle svých možností a schopností. Vzhledem k náročnosti příprav i výuky se nepředpokládá, že by výuka byla vedena tímto způsobem často.

4. Myslíte si, že mají nadaní žáci dostatek možností rozvíjet své schopnosti v běžné třídě?

Tato otázka se dotýká v současné době často diskutované problematiky inkluzivního vzdělávání. Snahou je zaznamenat názor vyučujících na možnosti maximálního rozvoje nadaných dětí ve třídách, které nejsou specializované nebo jinými slovy výběrové. Často se o nich mluví také jako o elitářských a dlouhodobým trendem je tyto typy škol omezovat a posléze rušit. Jedná se především o víceletá gymnázia. Naproti tomu základní školy otvírají vlastní výběrové třídy, ať už jsou sportovní, jazykové, matematické nebo jiné.

5. Dokážete sami rozpoznat nadané dítě nebo spoléháte na odborné stanovisko?

Při položení této otázky bude přínosné sledovat, jestli vyučující rozlišují mezi termíny nadané dítě a mimořádně nadané dítě. Teoretická část totiž vcelku podrobně popisuje nadané dítě a několikrát je zmíněno, že není snadné takové dítě identifikovat. Schopnost rozpoznání takového žáka by pravděpodobně také mohla souviset s tím, co pro ně pojem nadaný žák znamená.

6. Jakým způsobem si myslíte, že Vaše škola podporuje nadané žáky?

Poslední otázka se prakticky zaměřuje na přenos informací mezi zaměstnavatelem a jeho zaměstnanci. Výsledkem by měl být poznatek, zda jsou zaměstnanci, v tomto případě vyučující, obeznámeni s politikou své školy a orientují se ve školních dokumentech. Předpoklad je, že služebně starší učitelé budou se situací seznámeni blíže a důkladněji než učitelé služebně mladší. Současně lze předpokládat, že třídní učitelé budou mít o této problematice hlubší povědomí, což ale není předmětem této práce.

4 Empirická část

Empirická část se skládá ze dvou částí. První část analyzuje školní a celostátní dokumenty, které se zabývají nadanými a/nebo mimořádně nadanými žáky ve vzdělávání na základních školách. Druhá část obsahuje vyhodnocení polostrukturovaných rozhovorů, které byly provedeny mezi pedagogy na druhém stupni vybrané základní školy, a také shrnutí výsledků.

4.1 Analýza školních a celostátních dokumentů

Obsah Rámcového vzdělávacího programu (RVP) a Školního vzdělávacího programu (ŠVP), který se týká nadaných a mimořádně nadaných dětí ve školním vzdělávání byl popsán v Teoretické části. V tomto oddíle jsou oba dokumenty porovnány z hlediska obsahu a jeho naplňování.

Rámcový vzdělávací program vymezuje povinnost stanovit takové podmínky, aby byl v co největší míře využit potenciál každého žáka, a to jakkoli nadaného. Toto stanovisko má zanesené ve svém Školním vzdělávacím programu i vybraná základní škola. Zvolená vzdělávací instituce se zavazuje k podpoře nadaných žáků v každé vyučovací hodině, čímž zaručuje pomoc žákům v různých směrech nadání. Dokument už ale neuvádí, jakým způsobem mají vyučující tuto podporu provádět, ani jakými metodami žáky podpořit.

Celostátní dokument hovoří také o předčasném nástupu do školy, specializovaných třídách, možnosti účastnit se výuky některých předmětů spolu s žáky z vyšších ročníků, občasném (dočasném) utváření skupin pro vybrané předměty s otevřenou možností volby na straně žáka. Další možností je zadávání specifických projektů, příprava a účast na soutěžích včetně celostátních a mezinárodních nebo nabídka volitelných, případně nepovinných, vyučovacích předmětů a zájmových aktivit. Možností je zvolit i odpovědnou osobu, která o nadané žáky pečuje. Ve zkoumané škole péče o nadané žáky není důkladná, pouze výchovný poradce má na starosti individuální plány nejen pro mimořádně nadané žáky, ale i žáky určitým způsobem znevýhodněné.

Předčasný nástup do školy není předmětem této práce, přestože ho škola umožňuje a doporučení RVP tím splňuje. Ve školním roce 2020/2021 byla na 2. stupni poprvé otevřena třída s rozšířenou výukou jazyků, ve které mají žáci od 6. ročníku jednu hodinu angličtiny navíc, mohou se zapsat do kroužku španělštiny, v 7. ročníku mají rozšířený výběr při volbě druhého cizího jazyka. Kromě ruského a německého si mohou zvolit i

španělský. V dalším, tedy 8. ročníku, dostanou žáci nabídku volitelného předmětu zaměřeného na přípravu k mezinárodním jazykovým zkouškám. Během studia jsou realizovány další aktivity a projekty zaměřené na rozvoj jazykových schopností a dovedností.

V rámci vzdělávacího programu si žáci všech tříd vybírají zaměření u volitelných předmětů, nabízena je sportovní výchova, umělecká tvorba, domácnost, dílny, informatika nebo konverzace v anglickém jazyce. Během výuky jsou žáci také zapojeni do okresních, krajských a dalších kol sportovních či recitačních soutěží nebo předmětových olympiád, do kterých jsou vybíráni dle svých schopností, případně zájmu.

Základní škola spolupracuje i s jinými organizacemi, které žáky rozvíjejí. Jedná se buď o jazykovou školu, která zajišťuje certifikované kurzy a zkoušky Cambridge English z angličtiny a Österreichisches Sprachdiplom Deutsch z němčiny. Nebo o Dům dětí a mládeže v Rakovníku, který je organizátorem mnoha různých soutěží.

Odpolední volnočasové aktivity zajišťuje také školní klub, který je určen právě pro žáky druhého stupně. Pro některé děti slouží jen jako přestupní stanice, pokud čekají na spoj domů nebo na jeden z mnoha nabízených kroužků v základní umělecké škole, která má společnou budovu se základní školou. Žáci, kteří navštěvují školní klub právě kvůli odpolednímu programu, mají na výběr z aktivit jako je malování, jóga pro děti, country tance, rekrehry, rekresport nebo divadlo, navíc ještě každý měsíc je věnován určitému tématu. Program klubu se každý školní rok obměňuje.

Objevují se i aktivity mimo školní klub, mezi něž patří Norština hrou a Divadelní soubor Janek. Setkávají se zde žáci ze všech tříd druhého stupně, společně se učí, pracují a tvoří. Z výše zmíněného je patrné, že škola se snaží žáky rozvíjet a podporovat v různých zájmech, přesto jsou obory, které opomíjí. Jedná se především o obory z matematicko-přírodovědné sekce. Bylo by vhodné doplnit nabídku například o chemické, fyzikální nebo přírodovědné pokusy, badatelský kroužek, kroužek se zapojením logiky, informatiky a podobně. I přes zmíněné nedostatky lze konstatovat, že škola skrz svůj Školní vzdělávací program naplňuje Rámcový vzdělávací program nejen administrativně, ale především prakticky.

4.2 Výsledky interview

Již v metodologické části bylo zmíněno, že výzkumné otázky byly položeny deseti pedagogům ve vybrané škole, a to tak, aby byly obsaženy předměty pokud možno z co

nejvíce oborů. Zastoupeny jsou jak hlavní předměty jako český jazyk, matematika a cizí jazyky (angličtina a němčina), tak i naukové a přírodovědné předměty, a to dějepis, fyzika, chemie a přírodopis a také výchovy, hudební, výtvarná a tělesná.

Každá výzkumná otázka je v následující části analyzována zvláště proto, aby mohly být zachyceny a zmíněny i výjimky nebo zajímavé odpovědi. Praxe vybraných vyučujících se pohybuje od pěti do třiceti let. Tabulka s respondenty, jejich aprobacemi a délkou praxe je zobrazena v metodologické části.

4.2.1 Výzkumná otázka č. 1: Co pro Vás znamená pojem nadané dítě/nadaný žák?

Respondenti na tuto otázku reagovali dvoufázově, to znamená, že nejprve odpověděli obecně na předložený pojem a poté ještě doplnili, jak takové dítě vnímají ve svém oboru, zda se takoví žáci projevují jinak, než je obecné povědomí. Sedm z deseti dotazovaných uvedlo podobně jako respondent 7, že nadané dítě je takové dítě, které *„vyniká nad ostatními svými vědomostmi, schopnostmi, dovednostmi, přístupem, zájmem nebo kreativitou“*. Zmíněni byli ještě mimořádně nadaní žáci jako výjimka mezi nadanými.

Dva z deseti respondentů (respondent 8 a 9) sdělili, že *„nadaný žák je takový, který svými vědomostmi, schopnostmi a dovednostmi vyniká nejen nad spolužáky ve třídě, ale i v ročníku a předčí i žáky starší“*. Tito respondenti hovořili o mimořádně nadaných žácích, přestože je tak sami nedefinovali. Naopak to, že ve třídě nebo ročníku jsou jedinci, kteří vykazují mírně nebo středně nadstandardní výkony, považovali tyto vyučující za běžný jev, jemuž není třeba věnovat zvýšenou pozornost, protože *„jsou to žáci, které učitelé využívají při výuce jako svoji oporu, neboť stanovují hranici přednášeného učiva“*.

Poměrně překvapivá byla jediná zaznamenaná odpověď respondenta 1, který uvedl, že *„nadaný žák je takový, který s minimem úsilí vyniká v nějaké dovednosti. To, že se žák dobře učí ale nepovažují za nadání (například si učivo pamatuje z hodiny, má dobré známky nebo se o předmět daného oboru zajímá), protože každý je schopen jinak vnímat, jinak se učit a každého zajímá něco jiného. Podle mě nadání pro dějepis neexistuje, nadání je pouze dovednost, případně talent, ve sportu, hudbě, výtvarném umění nebo rukodělné činnosti.“*

Současně je zajímavé poznamenat, že respondent 4 mluvil o nadaném žákovi mimo jiné i jako o žákovi, který *„je zlobivý, neposedný a vyrušuje“*. Respondent 3 připomněl, že se jedná o dítě, které *„k řešení problému přistupuje novým, ojedinelým a neotřelým*

způsobem, volí vlastní postupy a přemýšlí jinak než všichni ostatní“. I toto patří k charakteristice nadaného dítěte citované v teoretické části.

Z uvedených odpovědí je patrné to, co bylo nastíněno již v teoretické části. Nadání každý vnímá osobitě, ale jeho základem jsou vědomosti, schopnosti a dovednosti vymykající se průměru v dané skupině osob nebo populaci. Přehled všech získaných odpovědí je uveden v tabulce 2.

Tab. 2 Pojem nadané dítě/nadaný žák

1. Co pro Vás znamená pojem nadané dítě/nadaný žák?	
Vyniká nad ostatními	7
Mimořádně vyniká nad ostatními	2
Má zvláštní dovednost	1

4.2.2 Výzkumná otázka č. 2: Jak často se ve své praxi setkáváte nebo jste se setkali s nadaným žákem?

Při odpovědích na druhou položenou otázku panoval soulad, všichni dotazovaní shodně uvedli podobnou odpověď jako respondent 3, že „*nadaných žáků jsem během své sedmnáctileté praxe potkala asi deset, vychází to přibližně na jednoho až dva žáky za dva roky. Mluvím ale o žácích velmi nadaných, kteří převyšují nejen všechny ve třídě, ale třeba i v okrese.*“ Z toho vyplývá, že vyučujícím utkví především žáci mimořádně nadaní, přestože nikdo z nich tyto žáky takovým termínem neoznačil. Statisticky by tedy bylo možné říci, že i v malém okresním městě se vyskytne jeden a půl mimořádně nadaného žáka na učitele za dva roky.

Vyučující reagovali také na doplňující otázku, jak je to s dětmi nadanými. I v tomto případě se tazateli dostalo shodné odpovědi. Nadané děti se vyskytují v každé třídě, pokud ale jejich nadání není mimořádné, vyučující nezaujmou natolik, aby si všechny zapamatovali. Evidenci takových dětí si žádný z učitelů nevede.

Respondent 9 dokonce uvedl, že „*v tělesné výchově jsou dnes mnohdy za nadané žáky považovány takové děti, jejichž současné výkony se před dvaceti lety řadily ke standardním.*“ Pravděpodobně tedy klesá fyzická zdatnost žáků. Úkolem pro jiný výzkum

by bylo zjistit, zda a jak moc se na tomto stavu podepsala situace s nemocí covid-19. Odpovědi jsou shrnuty v tabulce 3.

Tab. 3 Četnost nadaných žáků

<i>Jak často se ve své praxi setkáváte nebo jste se setkali s nadaným žákem?</i>	
Mimořádně nadaný žák 1 – 2 za 10 let	10
Nadaný žák v každé třídě	5
Do 5 nadaných žáků v každé třídě	3
S nadanými žáky se setkávám, ale nedokážu říct, jak často	2

4.2.3 Výzkumná otázka č. 3: Jaké výukové metody používáte při práci s nadaným žákem?

Cílem třetí otázky bylo zjistit, zda vyučující diferencují svoji výuku natolik, že volí i jiné metody při výuce nadaných žáků. Tazatel předpokládal, že tomu tak bude, neboť nadaní žáci zpravidla pracují jinak než ostatní, což zmiňovali i někteří respondenti v první otázce.

Nakonec se ukázalo, že zcela odlišné metody v průběhu výuky nevolí žádný z učitelů. Osm z deseti respondentů prohlásilo, že nepoužívají jiné metody při výuce nadaných žáků ve smíšené třídě, ale dle respondenta 1 „*mají na nadané žáky vyšší nároky*“. Respondent 7 toto specifikoval jako „*snahu víc z nich vytáhnout pomocí trochu jiné komunikace a hlubšího dialogu. Případná neznalost se ovšem neprojeví na hodnocení, pro známku požadují stejné znalosti jako u ostatních.*“ Další z dotazovaných, respondent 10, uvedl, že „*pokud jsou dříve hotoví, dám jim práci navíc. Snažím se je tím zabavit, aby z nudy nerušili zbytek třídy. Taky se je pokouším víc zaujmout.*“

Vyučující na hudební výchovu (respondent 4) souzněl s odpověďmi svých kolegů, současně ale poměrně trefně zmínil, že „*během hudební výchovy nemůžu upřednostnit pouze jednoho nebo dva nadané žáky, pokud třída pracuje společně – vytleskává rytmus, zpívá nebo pracuje s hudební ukázkou. Talent neboli hudební nadání se může projevit při bezchybnosti poslechu nebo lze nazkoušet takový zpívaný kus, při kterém jedinec vynikne a*

ostatní se zapojí. Při běžných činnostech si ale nedovedu představit, jakým způsobem bych mohla hodinu diferencovat. Několik dětí ke mně dochází na hodiny kvůli přípravě na přijímací zkoušky, těm se věnuji po vyučování. Během výuky je to nereálné.“

V podobném duchu jako vyučující hudební výchovy se vyjádřili i učitelé tělesné výchovy, kteří zdůraznili slovy respondenta 2, že „*před talentem musíme upřednostnit bezpečnost všech svěřených žáků, a proto není možné dostatečným způsobem rozvíjet jejich nadání během hodin. Škola na rozvíjení jejich schopností bohužel není technicky ani lidsky vybavena, možnost je pouze v rámci mimoškolních aktivit, v hodinách tělesné výchovy je to neuskutečnitelné. Snažíme se je ale v pohybu podporovat, pokud projeví talent v určitém sportu, motivujeme je, aby pokračovali. Navrhujeme jim, jak se můžou rozvíjet dál, doporučujeme, kde najdou sportovní klub v tomto či podobném odvětví nebo je alespoň přihlašujeme na závody. Oni se mohou porovnat s ostatními a současně škole získávají prestiž. Nabízíme jim i sportovní výchovu, ta ale není otevřená jen nadaným dětem, ale všem. Jestliže se tudíž přihlásí i méně pohybově nadaní žáci, opět musíme činnosti upravit.“*

Oproti tomu se ve čtyřech odpovědích z deseti objevily poznámky, že si učitelé dokáží představit využití různých metod ve výuce pro odlišně nadané žáky, jestliže se jedná o třídy, jimž je přidělen asistent pedagoga. Tito vyučující pracují ve třídě s asistentem pedagoga, v jedné třídě jsou asistenti dokonce dva. Doplnil k tomu ovšem respondent 1, že „*by musela být jiná situace než v současné době, kdy asistent, případně oba dva jsou plně vytíženi žáky, ke kterým byli přiřazeni, nebo vypomáhají s dalšími slabšími. Na nadané jim ani nám bohužel nezbyvá kapacita.“* Týkalo se to ovšem pouze učitelů, kteří nevyučují tělesnou nebo hudební výchovu.

Všichni vyučující výtvarné výchovy se shodli, že nepoužívají různé metody výuky, ale za všechny lze citovat odpověď respondenta 5, že „*pokud to jde, a jde to téměř pokaždé, umožňujeme všem, nejen nadaným, žákům vyjádřit se rozdílnými způsoby na dané téma. Zpravidla nepřipouštíme změnu techniky, protože chceme, aby si všichni vyzkoušeli zvolenou techniku, ale umění je kreativní a návrhům jsme vždy přístupní. Pokud trváme na technice, mohou si zvolit odlišný materiál, tvar, barevnost a podobně. Pokud neustupujeme z barevnosti, mohou si vybrat techniku zpracování.“*

Z výše uvedeného je patrné, že vyučující se nebrání obměňování výukových metod nebo jejich kombinaci pro různé žáky během jedné vyučovací hodiny pro jeden výukový cíl.

Buď to ale z objektivních důvodů není možné (pravidla bezpečnosti), nebo mají potřebu upřednostnit znevýhodněné děti, přestože Rámcový vzdělávací program i Školní vzdělávací program jasně deklarují, že maximální podporu mají dostat všichni žáci bez ohledu na jejich výchozí postavení. Přehled odpovědí v tabulce 4.

Tab. 4 Metody při práci s nadanými dětmi

<i>Jaké výukové metody používáte při práci s nadanými dětmi?</i>	
Užívám stejné metody pro všechny	8
Diferencuji v rámci metody	2
Podporuji mimo výuku	3
Jsem ochoten ke změně metod	4

4.2.4 Výzkumná otázka č. 4: Myslíte si, že mají nadaní žáci dostatek možností rozvíjet své schopnosti v běžné třídě?

Otázka číslo čtyři má za cíl zjistit, jaký je názor různě zkušených pedagogů na seberozvoj žáků v rámci jedné nediferencované třídy. Tazatel také okomentuje, zda se názory liší s ohledem na délku pedagogické praxe jednotlivých vyučujících.

Všech deset respondentů se bez ohledu na délku vlastní pedagogické praxe jednohlasně shodlo, že nadaní žáci nemají dostatek možností a prostoru rozvíjet své schopnosti v běžné třídě. Jako nejčastější důvod uváděli slovy respondenta 2 „nedostatek času pro práci s nadanými dětmi v běžné třídě, pokud nechci, aby celou hodinu pracovali prakticky samostatně a odtržení od zbylého kolektivu“. Další poznámka, která byla uvedena v sedmi případech reakcí mimo jiné respondentem 5, byla, že „ve třídě o minimálně 26 žácích je to téměř nemyslitelné“. Výjimkou ovšem nebyly ani zmínky o začínající šikaně nebo jen pošťuchování mezi spolužáky, které mohou být příčinou toho, že samy děti se nechtějí veřejně rozvíjet a upozorňovat na svoji jinakost, aby nebyly označovány za „šprty“ nebo jinak zesměšňovány. Toto vysvětlení připojili 4 respondenti. Respondent 2 doplnil, že „jakmile se ve třídě vyskytne žák, který odpovídá na otázky bezchybně, stává se, že nejistí žáci se cítí zahrnutí do kouta a jejich obranou je útok invektivami. A to správně

odpovídající žák ani nemusí patřit mezi ty nadané. Příště si rozmyslí, jestli zvedne ruku k odpovědi.“

Většina dotazovaných (šest z deseti respondentů) také uvedla podobně jako respondent 7, že „slabší žáci neumějí nebo nejsou schopni pracovat natolik samostatně, abych se mohl určitý čas věnovat nadanému žákovi natolik, abych ho podpořil v jeho zájmu. Navíc bývají ostatní příliš zvědaví nebo je odlišná práce ostatních ruší v té jejich. Jako ideální pro nadané žáky se mi jeví samostatná práce v rámci nějaké kreativní činnosti, jako jsou myšlenkové mapy, referáty nebo prezentace na dané téma. Osvědčily se mi i skupinové práce, při kterých spolupracují žáci podobných schopností a znalostí tak, aby se vzájemně podporovali a motivovali. Variantou jsou i práce ve dvojicích nebo větších heterogenních skupinách. Žáci v tomto případě sice nerozvíjejí tolik své nadání, ale vzhledem k tomu, že mívají problémy v sociální oblasti, učí se, jak jednat s lidmi ve skupině.“

Poměrně překvapivé bylo, že se všichni vyučující, aniž by znali odpovědi ostatních, okamžitě shodli, že rozvoj nadaného dítěte v rámci běžné třídy není možný. Jejich zamítavá odpověď byla rychlá a nekompromisní. Poté ovšem každý svoji odpověď ještě doplnil a vysvětlil. Z toho vyplynulo, že se nejedná o pohodlí pedagogů, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale o více či méně objektivní příčiny, které jim tuto situaci znesnadňují. Současně z jejich doplněných výroků bylo zřetelné, že nad tímto stavem přemýšlejí a na žácích a jejich pokroku jim velmi záleží. Přehled odpovědí je zaznamenán v Tab. 5.

Tab. 5 Možnost rozvoje

<i>Myslíte si, že mají nadaní žáci dostatek možností rozvíjet své schopnosti v běžné třídě?</i>	
Ne	10
Důvody:	
Velké množství žáků ve třídě	7
Slabší žáci jsou nesamostatní	6
Invektivy ze strany spolužáků vůči nadaným	4

4.2.5 Výzkumná otázka č. 5: Dokážete sami rozpoznat nadané dítě nebo spoléháte na odborné stanovisko?

Odpověď na tuto otázku byla od všech respondentů také jednoznačná. Všechny deset účastníků výzkumu odpovědělo, že rozhodně poznají nadaného žáka. Na odborné stanovisko nespolehají, nicméně jak uvedl respondent 6: „Doporučení od Pedagogicko-psychologické poradny si vždy pročtu, abych si udělala představu o tom, jakým způsobem je vhodné s takovým žákem pracovat. Většinou se ale jedná o doporučení k žákovi s mimořádným nadáním, případně se to týká žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří mohou v jednom předmětu nebo jeho části vynikat, i když jejich běžné výkony se pohybují spíše ve spodní hranici hodnocení.“

Učitelé hudební, výtvarné a tělesné výchovy se shodli na tom, že slovy respondenta 2: „Rozpoznat nadání během mých hodin je vcelku snadné, protože projevy žáků v tomto oboru jsou snadno prokazatelné, viditelné a zachytitelné. Mnoho žáků se i rádo pochlubí svými schopnostmi.“

Vyučující jazyků uváděli, že nadané žáky poznají, podle respondenta 5 to ale „v některých případech může trvat delší dobu, zvláště pokud je žák nadaný pouze v určité oblasti předmětu. Typickým příkladem může být dítě, které nevyniká v rámci českého jazyka ani v pravopisu, ani ve skladbě, ale například po měsíci výuky přijdu na to, že má výborné nápady na slohové práce, bohatou fantazii a cit pro vyprávění příběhu.“

Pedagogové matematických a přírodních odvětvích nahlíží podle respondenta 3 na nadané žáky, jako na ty, kteří „řeší úlohy vlastním osobitým způsobem, propojují znalosti a nacházejí souvislosti. Rádi pracují samostatně a často vyžadují nebo si sami nacházejí náročnější, zajímavější nebo zábavnější úlohy. Logiku nacházejí tam, kde jiní nevidí žádné východisko.“

Následující tabulka ukazuje, že všichni dotazovaní věří, že nadaného žáka poznají. Je ovšem ještě doplněna o detailní informace, co je pro učitele vodítkem pro rozpoznání nadaného žáka.

Tab. 6 Rozpoznání nadaného žáka

Dokážete sami rozpoznat nadané dítě nebo spoléháte na odborné stanovisko?	
Ano, dokáži sám	10

Potřebuji stanovisko PPP	0
Využívám stanovisko PPP jako doplněk	7
Rozpoznám dle:	
Chování, zapojení v hodině	5
Někdy to trvá delší dobu a může tomu přispět náhoda	4
Žák řeší úkoly osobitým způsobem	3

4.2.6 Výzkumná otázka č. 6: Jakým způsobem si myslíte, že Vaše škola podporuje nadané žáky?

Poslední výzkumná otázka se zaměřuje na to, jaké mají vyučující vybrané školy povědomí o podpoře nadaných žáků ze strany této vzdělávací instituce. Předpoklad je, že učitelé s delší pedagogickou praxí mají důkladnější představu o chodu školy, na které působí.

Bez ohledu na délku praxe odpovědělo osm vyučujících, že jejich škola nadané děti během výuky vůbec nepodporuje, pouze jim nabízí vyžití v rámci odpoledních volnočasových aktivit. Ani ty ale neposkytují příliš široký záběr. Respondent 1 uvedl, že „škola nadané žáky vůbec nepodporuje, pouze je využívá pro různé sportovní soutěže, aby jejich prostřednictvím získala prestiž. Velmi často je v rozvoji jejich nadání může dokonce brzdit, pokud jsou tito žáci nuceni účastnit se všech aktivit v tělesné výchově místo toho, aby rozvíjeli například skok daleký, vrh koulí nebo trénovali volejbal, basketbal a jiné sporty.“ Účast na soutěžích tento respondent nepovažuje za podporu nadaných žáků ani poté, co tazatel zmínil, že Rámcový vzdělávací program i Školní vzdělávací program právě takto podporu pro nadané žáky jako jednu z možností definují.

Respondent 5 poměrně rozhořčeně prohlásil, že „jako podpora nadaných žáků se na této škole prezentuje třída s rozšířenou výukou jazyků, která je otevřená druhým rokem. Myslím si ale, že není vhodné tímto způsobem žáky selektovat. Po otevření těchto tříd vznikly skupiny, ve kterých jsou shromážděné děti, které dosud byly tahouny ve svých třídách. Pro tyto žáky je taková skupina pokrokem a motivací, ale po opuštění svých původních tříd zůstaly skupiny dětí, které nemají důvod zlepšovat se, neboť nastoupily na místo nejlepších.“

Vzdělanostní úroveň těchto tříd výrazně klesla a klesá neustále. Vytvořily se dvě třídy, ve kterých je radost učit. Do zbylých tříd se ostatním vyučujícím příliš nechce, protože je to demotivující. Přesouvají se do nich žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, žáci, kteří potřebují neustálou asistenci i žáci ze speciálních škol. Tím úroveň vzdělání spolu s motivací klesá ještě rychleji.“

Tazatel po převážně záporných odpovědích upozornil na to, že z hlediska administrativy jsou veškeré jazykové, přírodovědné, matematické, přírodovědné, hudební, výtvarné i sportovní soutěže včetně specializovaných tříd vedeny jako podpora žáků nadaných a mimořádně nadaných. Po tomto doplnění vyučující připustili, že škola se zapojuje téměř do všech soutěží na okrese, některé soutěže i spolupořádá a uvedli i existenci třídy s rozšířenou výukou jazyků. Třidu s rozšířenou výukou jazyků zmínilo všech deset respondentů, soutěže uvedlo osm dotazovaných.

Devět z deseti respondentů ovšem poznamenalo stejně jako respondent 7, že „*ve třídě s rozšířenou výukou jazyků se nevyskytují pouze žáci, kteří jsou nadaní na cizí jazyky. Jsou mezi nimi i žáci, kteří byli premianty ve svých původních třídách a buď nebyli přijati na osmileté gymnázium, nebo na něm studovat nechtěli. V tom případě taková třída postrádá svůj význam.*“

Nutno dodat, že třída s rozšířenou výukou jazyků je přístupná žákům ze všech škol, pokud splní podmínky přijímacího řízení, nejedná se pouze o výběr studijních typů z dané školy. Z výše uvedeného je patrné, že učitelé rádi pracují s nadanými dětmi, přesto ale ve výuce upřednostňují třídy heterogenní než homogenní rozdělené na minimum nadaných a většinu slabších či problematických.

Tab. 7 Podpora nadaných žáků školou

<i>Jakým způsobem si myslíte, že Vaše škola podporuje nadané žáky?</i>	
Vůbec ne	10
Po upřesnění, co je podpora školy:	
Specializovaná třída	10
Soutěže	8

V dílčích tabulkách jsou stručně shrnuty odpovědi na položené výzkumné otázky. Vzhledem k tomu, že všechny odpovědi nebyly stejné, a ani být nemohly, jestliže respondenti odpovídali samostatně, jsou některé zajímavé nebo naopak typické odpovědi citovány i přímo v textu.

Z interview vyplynulo, že všichni respondenti věří, že poznají nadané dítě v rámci svého vyučovaného předmětu, což je vcelku překvapivé zjištění vzhledem k tomu, jak obtížná je identifikace takového žáka dle informací uvedených v Teoretické části. Také všichni předpokládali, že jejich škola nepodporuje nadané žáky, přestože je tomu naopak a shodli se i v tom, že nadaní žáci nemají dostatek možností pro rozvoj svých schopností v běžné třídě a že se objeví jeden až dva mimořádně nadaní žáci v průběhu dvou let. Velká shoda panovala i u volby výukových metod, kdy osm z deseti respondentů uvedlo, že neužívají odlišné výukové metody v rámci jedné hodiny pro různé žáky.

Výzkum nepotvrdil rozdílné vnímání nadaných dětí a práce s nimi na základě délky praxe. Ukázalo se ale nejednotné vnímání a porozumění terminologii, neboť respondenti zaměňovali termín nadaný žák s mimořádně nadaným žákem.

Jisté odlišnosti se projevily z důvodu vyučovaných předmětů, což tazatel předpokládal. Je velmi obtížné porovnávat výukové metody, a dokonce i vnímání nadání nebo talentu například mezi matematikou, anglickým jazykem, chemií, výtvarnou a tělesnou výchovou, neboť každá tato dovednost se nachází v jiné části mozku a jsou k ní třeba odlišné předpoklady.

5 Závěr

Cílem bakalářské práce na téma Práce s nadanými dětmi na 2. stupni ZŠ v Rakovníku bylo analyzovat celostátní a školní dokumenty vydané k dané problematice a současně provést terénní výzkum mezi pedagogy na vybrané základní škole.

Analýzou dokumentů zabývajících se nadanými a mimořádně nadanými žáky bylo zjištěno, že Školní vzdělávací program koresponduje s Rámcovým vzdělávacím programem nejen v teoretické, ale i v praktické rovině. Vybraná škola disponuje výchovným poradcem, který koordinuje individuální vzdělávací plány, otevřela specializovanou třídu s rozšířenou výukou jazyků a účastní se soutěží a olympiád napříč všemi vyučovanými předměty.

Teoretická část vymezuje pojem nadání a nadaný žák v odborné literatuře, aby bylo možné navázat s popisem, jak identifikovat nadaného žáka nejen v rodině, ale i ve škole. Zmíněny jsou také některé z možných výukových metod. Z teoretické části vyplývá šest výzkumných otázek, které byly položeny deseti vybraným pedagogům s odlišnou délkou pedagogické praxe. Tyto otázky byly součástí polostrukturovaného kvalitativního interview pokládány respondentům jednotlivě v terénním výzkumu.

Z výzkumu vyplynulo, že navzdory rozdílné délce pedagogické praxe, věku i aprobačním respondentů panuje mezi vyučujícími vysoká shoda v odpovědích. Respondenti dokázali definovat nadané dítě, věří, že jsou schopni jej identifikovat a uvedli, že se průměrně setkávají s jedním až dvěma takovými dětmi za dva roky.

Výsledky rozhovorů také poukazují na to, že vyučující nediferencují výukové metody s ohledem na potřeby různě nadaných žáků, k čemuž je nutí více či méně objektivní příčiny. Převážná část respondentů rovněž uvedla, že nadaný žák nemůže v běžné třídě maximálně rozvíjet své nadání, neboť se v ní vyskytuje příliš mnoho nežádoucích okolních vlivů.

Současně výzkum ukázal, že je většina dotazovaných přesvědčena, že jejich škola nepodporuje nadané děti vůbec nebo jen velmi málo, což je v rozporu se zjištěními z provedené analýzy dokumentů. Při detailnějším a doplňkovém dotazování se ale ukázalo, že se nejedná o neochotu, neschopnost, nekompetentnost nebo neznalost dané situace, poměrů a prostředí, naopak nejčastěji bylo nedorozumění způsobeno nepřesně užitou terminologií. Toto bylo ostatně podrobněji vysvětleno v empirické části.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

3. *základní škola, Rakovník, Okružní 2331 | Škola s rozšířenou výukou jazyků* [online]. Copyright © [cit. 09.04.2022]. Dostupné z: <https://3zsrako.cz/files/dokumenty/svp.pdf>
- CIHELKOVÁ, Jana. *Nadané dítě ve škole: náměty do výuky pro celou třídu*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1248-5.
- ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN isbn978-80-247-3450-7.
- FOŘTÍK, Václav a Jitka FOŘTÍKOVÁ. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0969-0.
- GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Přeložil Vladimír JÚVA. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-x.
- Object moved* [online]. Copyright © [cit. 09.04.2022]. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematick%C3%A9%20zpr%C3%A1vy/2016_TZ_vzdelavani_nadanych.pdf
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN isbn978-80-7367-647-6.
- PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0872-3.
- SEBERA, Martin. *Vybrané kapitoly z metodologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5962-7.
- STEHLÍKOVÁ, Monika. *Nadané dítě: jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu*. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0512-0.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN isbn978-80-247-4100-0.